

IDEER

HANS FALLADAS siste roman, «Alle stirbt für sich allein», utkom for første gang på norsk i 1954 som «Den veien du går alene».

Oversetteren dengang var Andreas

Eriksen. I 2011 utga Dinamo Forlag den usensurerte versjonen.

Nå fikk boka den mer originaltro tittelen «Alle dør alene». Nina Zandjani sto for oversettelsen.

FRYKT OG ANGIVERI I BERLIN

Boka «Alle dør alene» gir et sjeldent innblikk i angiversamfunnet Nazi-Tyskland.

NAZISME

ERLE MARIE SØRHEIM
Journalist og anmelder

I år er det 70 år siden forfatteren Hans Fallada døde og romanen utkom, men boka er fortsatt høyst relevant, noe bokas sene, internasjonale braksuksess i 2011 også viste. To år etter andre verdenskrigs slutt kom «Alle dør alene» ut på tysk. I den nesten seks hundre sider lange boka forteller Hans Fallada (1893–1947) historien til ekteparet Quangel som begynner en lavterskel motstandskamp etter at sønnen deres dør som soldat i Frankrike.

BOKA ER BASERT på den sanne historien til ekteparet Elise og Otto Hermann Hampel, men i virkeligheten var det Elises bror som hadde dødd. Ekteparet, som først hadde vært nazister, vendte seg nå mot partiet og begynte å legge ut postkort med antinazistisk budskap i kontorbygninger og postkasser rundt omkring i Berlin. De startet i 1940 og holdt det gående i to år før de ble avslørt.

Fallada (egentlige navn Rudolf Ditzén) var en stor samtidsforfatter i Tyskland, spesielt kjent for boka «Lille mann – hva nå?» fra 1932. Som så mange andre kunstnere ble han utsatt for et intenst privat og profesjonelt press av nazistene. Dette var han ekstra sårbar for fordi han slet med store rusproblemer og en ustabil psyke. Kanskje var det derfor han valgte å føye seg på noen måter, ved å skrive upolitiske bøker.

OG DA HAN OG familien sto klare til å flykte til England måtte han avbryte flyttingen i siste liten. «Jeg klarer det ikke» skal han ha sagt til sin kone Anna i det de skulle dra. I stedet ble de værende i den vakre villaen med utsikt over Carwitz-sjøen på grensen mellom Mecklenburg-Vorpommern og Brandenburg, 100 kilometer nord

for Berlin. Fallada hadde flyttet ut av storbyen for å leve i et slags indre eksil, men opplevde at småstedene var minst like ille som storbyen. Dette påpeker han flere steder i «Alene i Berlin»: «Som så mange storbyfolk hadde de hatt den svært feilaktige oppfatningen at angiveri bare forekom i Berlin, og at det fortsatt fantes anstendighet i mindre byer på landet.»

FALLADA SKREV «Alle dør alene» på kun en måned i desember 1946 mens han var innlagt for sin morfinavhengighet. Romanen var på mange måter et bestillingsverk. Det var Falladas venn og forlegger, Johannes R. Becher, som kom med forslaget. Han hadde kommet hjem fra eksil og jobbet for det sovjetiske militærstyret hvor han hadde som oppgave å skape en ny antifascistisk kultur i Tyskland.

Becher hadde kommet over ekteparets Hampels sak i Gestapos arkiver og overtalte en tvilende Fallada til å skrive en roman om den tyske motstanden mot nazismen. Slik ble boka på mange måter en tidlig true crime-roman. Men rundt det sanne utgangspunktet diktet Fallada inn et stort ensemble berlinere som viser tidas, og menneskenes evige, hang til brutalitet, ondskap og angiveri. Samtidig skriver han alt dette med en nattsvart humor som vil få mange til å hikste.

IKKE ALT FALT LIKE godt i smak hos den nye sovjetstyrte administrasjonen i Øst-Tyskland. Blant annet reagerte de på negative trekk hos de kommunistiske karakterene. Og siden Fallada døde 5. februar 1947 kunne de etter dette redigere manuset temmelig fritt. Versjonen som utkom i 1947 var derfor langt fra Falladas originalversjon. Boka ble en suksess i Tyskland, og ble oversatt til norsk av Andreas Eriksen i 1954 med tittelen «Den veien du går alene». Men den fikk ikke stor oppmerksomheten internasjonalt og ble ikke oversatt til engelsk.

Det skjedde først i 2009 da forlaget Melville House utga Falladas originalversjon, for første gang. Boka ble til forlagets overraskelse en bestselger og førte til en stor fornyet interesse for Hans Fallada internasjonalt. Hvorfor gjorde den det? Til tross for de hundrevis av hyllemeterne av bøker

FORTSATT AKTUELL: I 1947 kom boka «Alle dør alene» der forfatteren Hans Fallada forteller historien som soldat i Frankrike. Propagandabildet stammer fra München 1938.

som har utkommet om andre verdenskrig er «Alle dør alene» unik. Fallada kjente tiden, Berlin og menneskene som få andre. Som kulturpersonlighet kunne han vanke i de mest fornemme kretser, som alkoholiker og morfinist kjente han også de skitneste kneipene.

A LESE «Alle dør alene» er som å være den plagsomme flua rundt hodene på de svette og nervøse skikkelsene boka er så full av. Byen og menneskene står klart foran en, det samme gjør fortvilelsen, angsten og urettferdigheten. Slik rykker også dette skrekkregimet mye nærmere, likheter med vår egen tid blir tydeligere, hatet og dogmatismen virker mer gjenkjennelig. Kanskje er vi ikke så ulike like vel.

Men nytter det i det hele tatt å gjøre motstand? Dette problemet ser ut til å ha opp-tatt, og plaget, Fallada mye i skrivingen.

QUANGEL-EKTEPARETS protestaksjon var liten og amatørmessig, likevel risikerte de livet, noe de også var klar over. Selv trodde de i all sin naivitet at dette kunne være starten på noe stort:

«Til slutt kommer dusinvis, hundrevis til a sette seg ned og skrive slike kort som jeg. Vi kommer til a oversvømme Berlin med disse postkortene, vi kommer til a sinke maskinene, vi kommer til a styrte Føeren, avslutte krigen ...»

Men ekteparet feilberegnet sine landsmenn. Selv om de selv plutselig hadde innsett at Hitler var en tyrann var ikke postkortene egnet til å overbevise flere. I Nazi-Tyskland var det angsten og angiveriet som rådet. Finnerne leverte postkortene til politiet med en gang, gjerne uten å tørre å lese dem ferdig.

EN AV BOKAS mest sympatiske og for-

RUDOLF DITZEN valgte kunstnernavnet Hans Fallada basert på to eventyr av brødrene Grimm. Fornavnet er tatt fra Lykkehans. Falada (med en "l") var den snakkende hesten i *Gåsepiken* som ikke kunne si annet enn sannheten, selv med avkappet hode. Det var faren som krevde at sønnen skulle skrive under pseudonym.

TW
Jeg vil ha
tatt, fremt

IN

til ekteparet Quangel som begynner en lavterskel motstandskamp etter at sønnen deres dør
FOTO: NTB SCANPIX

nuftige stemmer er en av Quangel-ekteparets naboer, dommeren Fromm. (Navnet betyr from på tysk og er sikkert ingen tilfeldighet.) Han forsøker å redde den jødiske naboen, og hjelper også ekteparet.

«Den ene halvparten av befolkningen sperrer den andre inne,» fastslår han tørt.

Så var motstanden forgjeves? Er motstand forgjeves hvis du ikke allerede innehar en maktposisjon i samfunnet som du kan handle ut ifra? Kan den lille mann og kvinne aldri virkelig forandre på noe?

Til tross for Quangel-ekteparets mislykkede forsøk nekter Fallada å ende på en slik negativ og deterministisk konklusjon. Han vender seg mot sinnelagsetikken for et mer positivt svar.

Dette standpunktet blir personifisert av den idealistiske og høykulturelle dirigenten Dr. Reichhardt, som Quangel må dele celle med.

«VIL DE HELLER leve for en urettferdig sak enn dø for en rettferdig?» spør han Quangel. De blir tause, til tross for det enorme klaseskillet mellom dem sitter de nå på samme dødscelle og venter på den samme skjebnen.

Anstendighet og integritet er gratis dyder, men likevel var svært få villige til å betale det det kostet i Nazi-Tyskland. Og kanskje også i vår tid?

Til tross for aksjonens relative mislykkelighet ender derfor Falladas Quangel-ektepar opp som ubestridelige helter. For hvis langt flere hadde hatt deres mot og integritet hadde verdenshistorien sett helt annerledes ut.

● Alle sitater i denne artikkelen er hentet fra «Alle dør alene», 2011, oversatt av Nina Zandjani og utgitt på Dinamo forlag.

”
SOM SA
MANGE ANDRE
KUNSTNERE
BLE HAN
UTSATT FOR
ET INTENST
PRIVAT OG
PROFESJONELT
PRESS AV
NAZISTENE